

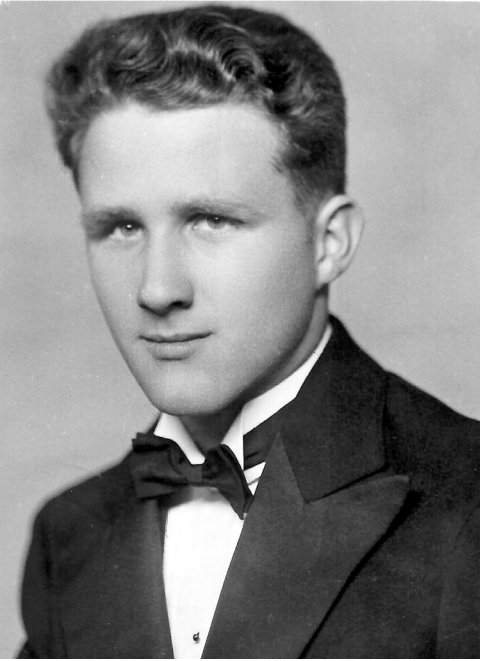
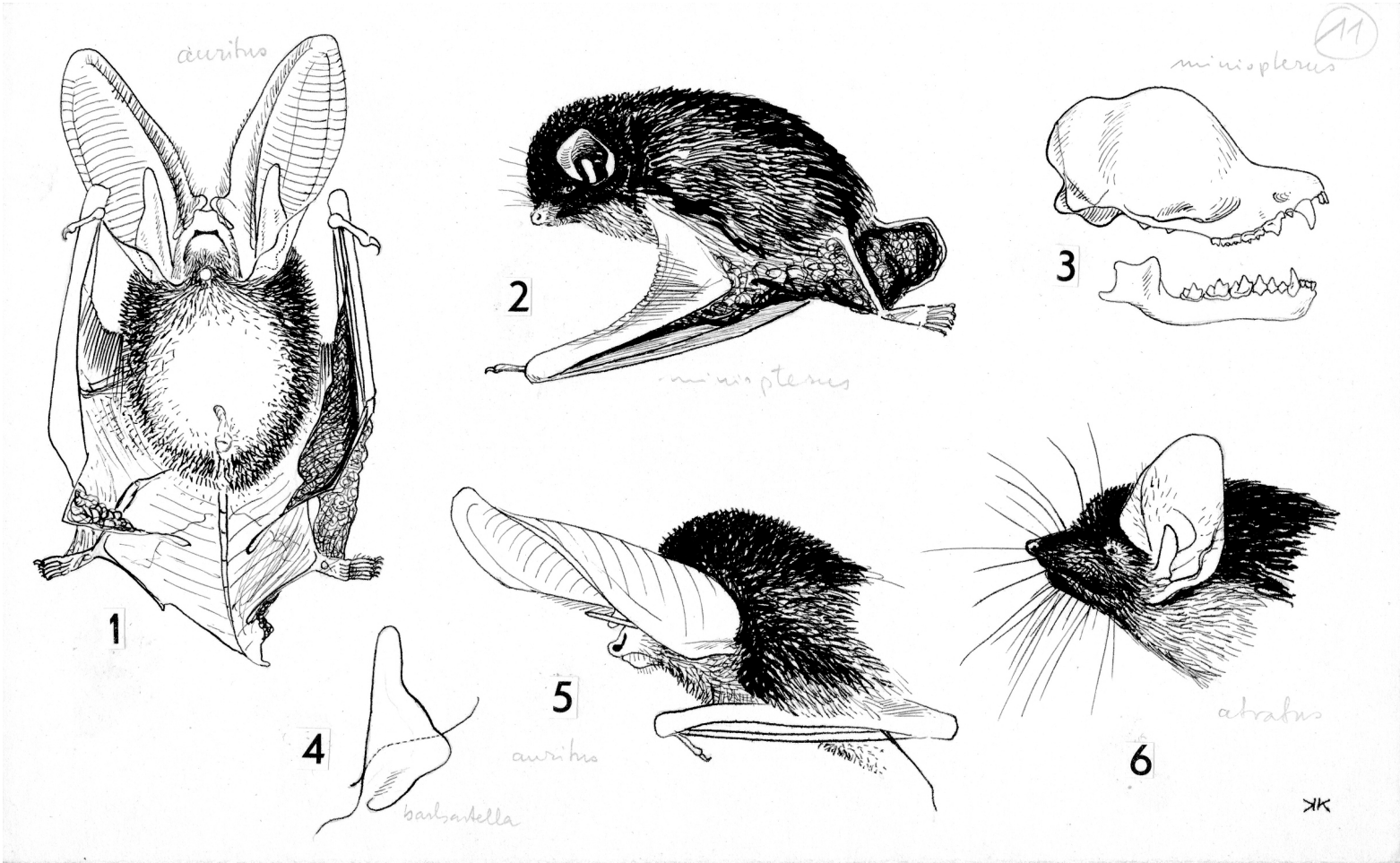
Chiropterologický a speleologický odkaz Karla Kostroně

Martin Koudelka

Cílem tohoto příspěvku je připomenout relativně krátké, méně známé, ale významné období života Karla Kostroně, ve kterém za sebou zanechal nesmazatelnou stopu. Jedná se o rozmezí let 1939 až 1943, kdy aktivně působil v oblasti

nynějšího Javoříčsko-mladečského krasu. On sám toto čtyřleté období později nazývá výstižně jako svoje „jeskynní intermezzo“. Nikdy později se totiž ani k jeskyním, ani k netopýrům již ve svém životě zpět nevrátil.

Kostronovy detailní nákresy netopýrů. Zdroj Archiv autora

Karel Kostroně ve studentských letech. Z archivu Správy Javoříčských jeskyní

Osobnost

Karel Kostroně (1913–1971) je v povědomí širší veřejnosti známý především jako dlouholetý vědecký a pedagogický pracovník Vysoké školy zemědělské v Brně, kde působil od roku 1946 až do své předčasné smrti. Zde se zabýval hlavně otázkami chovu kožešinových zvířat a novým „lidovým“ pojetím myslivosti. Ve vzpomínkách jeho kolegů i četných studentů to byl člověk s neutuchajícím životním elánem a vytrvalou snahou dozvídat se něco nového. O svých poznatcích se snažil informovat srozumitelnou formou co nejširší okruh posluchačů. Podílel se aktivně na založení Muzea myslivosti v Lednici, založení Ústavu pro chov kožešinových zvířat a stál jako konzultant při zrodu olomoucké zoologické zahrady. Mladý Karel měl vždy zájem o zoologii, již na reálném gymnáziu v Olomouci, později při studiích v Brně. Jeho vědecké počátky usměrňoval prof. Emil Bayer, zakládající člen Přírodovědeckého klubu v Brně. Za studií v Brně se poprvé setkává po odborné stránce s netopýry, když se aktivně účastní exkurzí do jeskyní v údolí Říčky v Moravském krasu (vedených doc. Josefem Kratochvílem, významnou postavou české zoologie). Karel Kostroně je také významnou osobností českého skautingu. Po celý život byl aktivním členem, později vůdcem olomouckého 5. oddílu, ve skautském světě známým pod přezdívkou Západní vítr. Docho-

valy se jeho deníky, ve kterých je znát Karlova láska a pokora k přírodě a kde se poprvé objevují jeho ručně kreslené obrázky rostlin a živočichů, propracované do nejmenších detailů. Jeho výtvarný talent a kreslířské umění byly vlastnosti, jimiž byl posluchačům vysoké školy (ale nejen jim) známý v dobách pedagogického působení. Byl zakladatelem Jesenické lesní školy, odborné výchovné skautské organizace, která funguje až do dnešních dnů. Za svůj poměrně krátký život – zemřel v pouhých 58 letech – tak zasáhl významnou měrou do mnoha oborů.

Chiropterologie

V dubnu roku 1938 jsou objeveny nedaleko Olomouce Javoříčské jeskyně. Velké podzemní sály jsou přeplněné bohatou a neporušenou krápníkovou výzdobou. Je to v této době velická událost, o objevu referují noviny, do Javoříčka se vydávají prozkoumat nové jeskyně desítky odborníků ze všech možných přírodních oborů. V této době byl Karel po ukončení vysoké školy a vojenské službě aktuálně zaměstnán jako správce trhu pro dobytek v Olomouci. Můžeme předpokládat, že v mnohém romantickou a divokou oblast krasových devonských ostrůvků mezi Konicí a Mladčí poznal jako olomoucký skaut již v minulosti. Po objevení Javoříčských jeskyní se záhy dozvídá o výskytu velkého počtu netopýrů v podzemí a ihned se pouští do práce. Údaje o letounech z této oblasti byly doposud zcela neznámé. Kostroně se do jeskyní dostal několik týdnů po jejich objevu a mohl tak posoudit vliv pozdějšího zpřístupnění na celkovou početnost i druhové zastoupení letounů. Víme, že měl velmi dobrý vztah s olomouckým patriotem, amatérským paleontologem Mořicem Remešem. Snad ten mu pomohl s kontaktem na Viléma Švece, revírníka v Javoříčku a hlavního organizátora objevů v jeskyních. Hájenka v Javoříčku se stala potom Kostronovou spolehlivou základnou pro jeho probíhající výzkumy. Velice rychle se spřátelil se synem revírníka Bedřichem Švecem a jeho dalším kamarádem Janem Vlčkem. To byli do této doby největší znalci nejen velkých Javoříčských jeskyní, ale celé širší krasové oblasti, a to na povrchu i pod zemí. Takto vzpomíná samotný Kostroně:

„Za válečných let jsem prováděl soustavný faunistický výzkum v jeskyních Severomo-

ravského krasu. Za tím účelem bylo nutno probádat nejen všechny dosud známé jeskyně, o kterých např. psali Remeš, Blekta, Skutil a četní jiní, nýbrž bylo nutno provést i přímý výzkum speleologický, jako nutný předpoklad k dosažení úplného obrazu o zviřeně jeskyň celého Severomoravského krasu. Speleologicky bylo nutno pokračovat v Javoříčku a okolí ve výzkumných pracech Švecových, poněvadž práce, které V. Švec organizoval, nebyly zdaleka ukončeny a přerušil je válečný chaos. Mezitím V. Švec roku 1941 zemřel a z jeho pomocníků nikdo dalších výzkumů neobnovil. Bylo mi umožněno se samým Švecem, a později i jeho spolupracovníky vniknout do všech prostor tohoto krasu, a s pomocí některých obětavých místních lidí dokonce odhalit jeskyně zcela nové, takže počet jeskyň Severomoravského krasu dnes dosáhl čísla 26.

Hlavním zájmem mých studií bylo vyšetřit otázky týkající se rozšíření a zastoupení netopýrů, a to hlavně v době, kdy bylo možno mluvit ještě o panenském, tj. neporušeném stavu jeskyní. Četné výpravy, které jsem za tím účelem na popud Dra Remeše a J. Mastného vykonal, byly velmi úspěšné, a vedly dokonce k netušeným výsledkům. Především bylo zjištěno velmi podivuhodné a zcela neočekávané zastoupení různých druhů netopýrů jak co do množství, tak co do druhů. Je tedy oblast Severomoravského krasu po chiropterologické stránce na výsost významná a musí být naší snahou tuto oblast co nejúčinněji chránit jako rezervaci vzácné moravské zviřeny. Vidíme, že území Severomoravského krasu jest nejen zajímavým a romantickým koutem naší vlasti, nýbrž že je i krasovým územím v nejvlastnějším slova smyslu a že si tohoto označení plně zasluhuje. Ale i po stránce botanické a zoologické jest to území svérázné, vzácné a jest jenom spravedливо, je-li chápáno jako přírodní památka a jako taková prohlášena za přírodní rezervaci.“

O každé návštěvě v jeskyních si vede podrobné poznámky, získaná data sepisuje a třídí. Má neskutečně citlivý pozorovací talent, neutuchající zapálení pro věc a neváhá v této době věnovat veškerý svůj volný čas jeskyním a netopýrům. Kromě zápisků si sám dělá velice pěkné náčrty tužkou. V letech

1939 až 1943 bylo nashromážděno a později naštěstí také publikováno mnoho cenných údajů o letounech. Výsledky několikaletého průzkumu jeskyní v oblasti Javořícko-mladečského krasu byly shrnuty ve dvou zásadních pracích. Prozkoumal celkem 26 krasových jeskyní a v 15 z nich zaznamenal výskyt netopýrů, celkem osmi druhů. Některé jeho tehdy publikované závěry platí dodnes:

„Charakteristickým netopýrem Javoříčské jest hipposideros a emarginatus. Pro Mladečskou jest to hipposideros. V Podkově bylo nalezeno nesrovnatelně mnoho druhů oproti jiným jeskyním Severomoravského krasu. Poměrně veliké jeskynní prostory turistům zcela nepřístupné a neschůdné, dobře ukryté, nebo jeskyně úplně veřejnosti neznámé, nemají více netopýrů, ačkoliv se dalo čekat, že se do nich stáhnou netopýři vyrušení z velké Javoříčské.“

Netopýr Brandtův (*Myotis brandtii*).
Autor Martin Koudelka

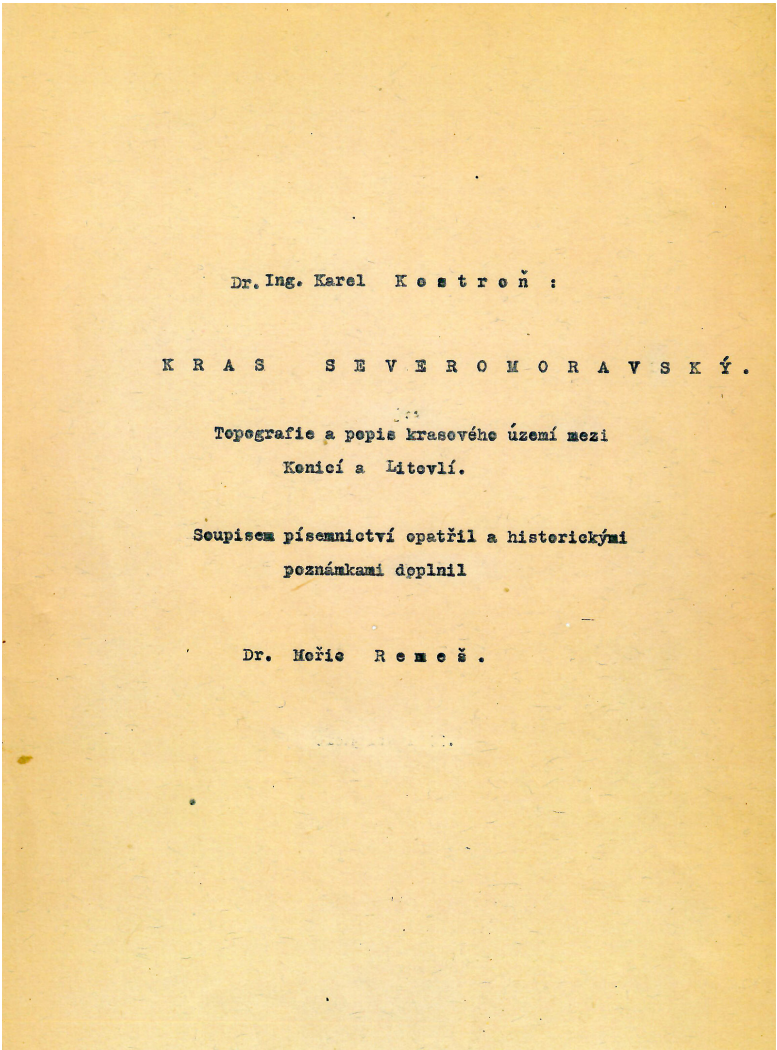
Při sledování morfologických znaků netopýrů zachytil jejich neobyčejnou variabilitu. Zpracování získaných dat ho nakonec vedlo k popisu dvou zcela nových druhů – vrápence moravského a netopýra komolouchého. Zatímco popis prvního byl záhy zpochybněn a v rámci variability znaků zařazen do okruhu vrápence malého, u druhého se jedná o vůbec první záznam o výskytu netopýra Brandtova v ČR, který byl díky preciznímu Kostroňovu popisu určen až zpětně po padesáti letech.

Speleologie

Při pátrání po letounech se sám stal několikrát i speleologem – objevitelem. Podařilo se mu objevit a popsat několik nových podzemních prostor. Z jeho deníků známe první popisy a plánky např. Objevné cesty nebo prostory jeskyně Ve zkamenělém zámku, které později vyšly v periodiku Československý kras.

Takto popisuje Kostroň vstup do jeskyně ve Zkamenělém zámku:

„V přední třetině jeskyně je ve stropu dutina, přecházející v komín. Po 8 m se jeskyně zužuje a strop se snižuje do profilu 1,6 x 1,4 m. Dno jeskyně je téměř vodorovné. V nejzazším koutě klesá strop téměř až ke dnu. Další dutina je ucpána nánosem jeskynní hlíny s neobyčejně bohatými složemi zbytků mikrofauny, většinou Chiropter. V roce 1939 vykopali Bedřich a Miroslav Švec v tomto nánose úzký průlez 0,3 x 0,4 m veliký, který stoupá prudce 2–3 m vzhůru, zatáčí se směrem 330° a znovu se zatáčí prudce vzhůru do rozsedliny, směřující pod úhlem 200°. Rozsedlina je pak klíčem k zajímavému jeskynnímu bludišti v nitru Zkamenělého zámku, veřejnosti dosud zcela neznámému.“

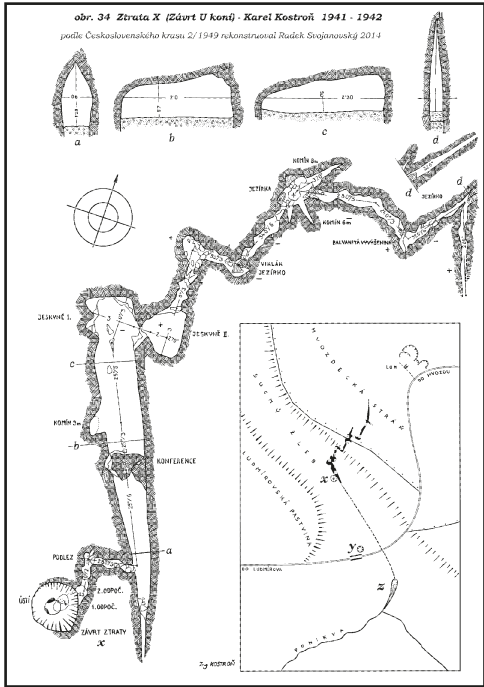

Úvodní strana nevydané podrobné Topografie Severomoravského krasu.
Z archivu Správy Javoříčských jeskyní

Karel Kostroň (foto z padesátých let). Z archivu Správy Javoříčských jeskyní

Znalost místních poměrů byla u něj obdivuhodná a díky ní vznikla první podrobná „Topografie Severomoravského krasu“, která ale nakonec bohužel skončila pouze v rukopisu a doposud nikdy nebyla vydána. Ze speleologických počínů Kostroňe hodných připomenutí a dodnes budících uznání uvedme alespoň tyto: proniknutí do ponoru Ponikevského potoka do vzdálenosti až 60 metrů, první průlez ze skalní brány Zátvořice přes

Kostroňova mapa a situační plánec jeskyně v závrtu „U koní“, povodňového ponoru Ponikevského potoka. Překreslil Radek Svojanovský, ZO ČSS 7-09 Estavela

„Kromě KVAPILA nebyl vcelku dosud nikdo v podzemí, takže mohu předložit první zprávu a náčrtek, pořízený pomocí busoly a provazové míry. Patrně se budeme s přesností takto pořízeného náčrtku muset nadlouho spokojit, protože do podzemí není možno dopravit a tam použít nějaké měřicí přístroje. Měření bylo provedeno dne 23. 8. 1942 za trvale suchého počasí. K tomu účelu byl odkryt kameny zabezpečený otvor pod velkým balvanem na dně závrtku ztraty č. III, nacházející se asi 475 m vysoko nad mořem. Závrtkec uměle poněkud zhloubený je 3 x 3 m veliký a svažuje se do hloubky 3 m. Řečiště Ponikvy je v místě spojovací chodbičky se vstupním komínem tvořeno dutinou, která je směrem od JV rozsedlinovitá a směrem SZ, t. j. pod úhlem 25°, přechází v protáhlou jeskyni se stropem celistvým, pultovým, to je nevybíhajícím v gotické sedlo s puklinou, nýbrž jen ploše mírně skloněným od SZ k JV. Při vyústění chodbičky je profil 1,20 x 0,60 m. Dno řečiště je kryto oblázky většinou kulmských břidlic bez stop bahna nebo hlíny. Na vzdálenost 6 m je v chodbě vklíněn obrovský viklající se balvan, tarasící cestu. Je jej možno podlézt nebo se protáhnout bokem při SZ stěně. Odtud vede jeskyně stále stejným směrem 25°. Ve vzdálenosti 3 m je v SZ stěně prostorná výduť, přecházející nahoru ve

suťový zával do Suťového dómu v Javoříčských jeskyních a několikrát opakovaný náročný průstup Švecovou objevnou cestou (nazývá ji Švecův labyrint). O první cestě do ponoru Ponikevského potoka píše:

„Kromě KVAPILA nebyl vcelku dosud nikdo v podzemí, takže mohu předložit první zprávu a náčrtek, pořízený pomocí busoly a provazové míry. Patrně se budeme s přesností takto pořízeného náčrtku muset nadlouho spokojit, protože do podzemí není možno dopravit a tam použít nějaké měřicí přístroje. Měření bylo provedeno dne 23. 8. 1942 za trvale suchého počasí. K tomu účelu byl odkryt kameny zabezpečený otvor pod velkým balvanem na dně závrtku ztraty č. III, nacházející se asi 475 m vysoko nad mořem. Závrtkec uměle poněkud zhloubený je 3 x 3 m veliký a svažuje se do hloubky 3 m. Řečiště Ponikvy je v místě spojovací chodbičky se vstupním komínem tvořeno dutinou, která je směrem od JV rozsedlinovitá a směrem SZ, t. j. pod úhlem 25°, přechází v protáhlou jeskyni se stropem celistvým, pultovým, to je nevybíhajícím v gotické sedlo s puklinou, nýbrž jen ploše mírně skloněným od SZ k JV. Při vyústění chodbičky je profil 1,20 x 0,60 m. Dno řečiště je kryto oblázky většinou kulmských břidlic bez stop bahna nebo hlíny. Na vzdálenost 6 m je v chodbě vklíněn obrovský viklající se balvan, tarasící cestu. Je jej možno podlézt nebo se protáhnout bokem při SZ stěně. Odtud vede jeskyně stále stejným směrem 25°. Ve vzdálenosti 3 m je v SZ stěně prostorná výduť, přecházející nahoru ve

3 m vysoký komín, jehož stěny jsou vyhlazeny vodou... Problém ponorných vod Hvozdecké stráně je velmi zajímavý. Je možno pokládat téměř za jisté, že voda Ponikvy protéká v celém nitru Hvozdecké stráně takovými prostory, do jakých bylo možno vniknout při ztratě č. III. Snad ukrývá nitro stráně i větší dutiny vzniklé tektonicky a činností vody, jak tomu nasvědčuje zřícená jeskyně nad Andělikou čili hvozdecký amfiteatr. V hlubinách stráně mohou snad býti rozsáhlejší nádrže vody. Nasvědčuje tomu jednak voda stále prýšící z krasových pramenů stráně, i v době, kdy ztraty při horním toku Ponikvy jsou suché, jednak pozorování místních občanů, podle kterého reaguje výtok v Anděličce velmi pomalu na změnu množství vtékající vody.“

Pokud se nám podařilo alespoň trochu uvést do povědomí osobnost Karla Kostroňe jako jeskyňáře, chiropterologa a velkého znalce krasu v okolí Javoříčských a Mladečských jeskyní, článek splnil svůj účel. Je až neskutečné si představit, kolik nadšení a energie musel během této krátké epizody svého života věnovat pro poznání tohoto kousku naší země. Na závěr v žádném případě nesmíme zapomenout zmínit aktivní Kostroňovu obranu Viléma Švece jako objevitele Javoříčských jeskyní v poválečných letech, kdy jeho zásluhy na objevech byly zpochybňovány.

Literatura:

KOSTROŇ, Karel (1944): Výsledky chiropterologického průzkumu Severomoravského krasu. — Sborník Klubu přírodovědeckého v Brně, XXV: str. 15–30.

KOSTROŇ, Karel (1946): Vzácní netopýři Severomoravského krasu. — Časopis vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, 55: str. 64–73.

KOSTROŇ, Karel (1949): Jeskyně na Zkamenělém zámku v krase Severomoravském. — Československý kras, II: str. 255–260.

KOSTROŇ, Karel (1949): Poznámky k objevení Javoříčských jeskyní. — Československý kras, II: str. 292–294

KOSTROŇ, Karel (1949): Příspěvek k řešení otázek soustavy ponorných vod Severomoravského krasu. — Československý kras, II: str. 145-157.